

Boek zeven. Hoofdstuk dertien: over Anne de Vries

Toen mij gevraagd werd, hier iets te vertellen over mijn vader Anne de Vries, en dat nog wel een kwartier lang, had ik daar een zwaar hoofd in. Wat waren er weinig dingen die ik mij herinnerde en die ook voor een publiek van Ouwe-Bramlezers interessant zouden kunnen zijn, dingen die iets te maken hebben met protestants-christelijke jeugdboeken!

Wat mij het eerst in gedachten kwam waren dingen die mijn vader mij verteld had, herinneringen van hem die hij aan mij had doorverteld. Over zijn moeder bijvoorbeeld, die ik nooit heb gekend, want ze overleed toen ik net veertien maanden was. Het grapje dat zij uithaalde toen de kleine Anne eens hongerig om een boterham vroeg. Wat wou hij dan voor een boterham, wou ze weten, een éénhandse of een tweehandse? Nou een tweehandse natuurlijk, want hij had een enorme trek. Toen sneed ze een flinterdun plakje brood af, dat je met twee handen moest ondersteunen om het niet uit elkaar te laten vallen.

Mijn vader was overtuigd dat hij zijn schrijverstalent van zijn moeder geërfd had, ook al omdat zij een kleindochter was van de timmerman Frans Strik, die een dik schrift vol gedichten had nagelaten. Maar of zij hem stimuleerde bij het schrijven is een heel andere vraag, want toen hij daar als onderwijzer mee begon, zei ze: "Och jongen, tracht niet naar de hogere dingen, maar voegt u tot de nederige" (dat is Romeinen 12: 16).

Mijn vaders vader, naar wie ik vernoemd ben, heb ik wel zelf gekend; toen hij overleed was ik, achttien jaar oud, op mijn eerste buitenlandse reis, liftend met een vriend ergens in Noorwegen. Hij leerde mij de wijsheid 'Vroeg op en vroeg naar bed, dat geeft de grootste pret' en ook 'Zuinigheid met vlijt / bouwt huizen als kastelen, / maar wie zich niet verschoont / krijgt luizen als kamelen.' Ook een raadseltje: "Wie kan een zwaardere wind laten, een grote kerel of een jonge juffrouw?" En dat kwam dan anders uit dan je zou denken, want: "Die grote kerel doet 'Pònd' en de jonge juffrouw doet 'Kiiieloo'." Mijn vader heeft mij ook dingen over hem verteld. Toen mijn grootouders zouden trouwen, stonden ze voor de vraag, bij welke kerk ze voortaan moesten horen, want Anna Mast was hervormd en Hendrik de Vries was gereformeerd. Toen hebben ze strootjes getrokken, of lucifers met en zonder kop, en dus werden ze gereformeerd, want, zei mijn vader, "mijn vader trok altijd aan het langste eind."

Wat anderen al opgeschreven hebben hoef ik u niet meer te vertellen. Dat Anne de Vries de enige jongen was in een arbeidersgezin met zeven kinderen, tussen drie oudere en drie jongere zusjes, hebt u misschien al eens gelezen. Hij had ook nog een oudere halfzuster en later nog een jongere; die laatste is zelfs jonger dan ik. Als negentienjarige onderwijzer voor de klas in Tweede Exloermond - daar reed hij van Assen naar toe, half Drente door, op een fiets met een carbidlamp. Als onderweg het carbid opgedroogd was en je kon in het donker geen sloot met water vinden, dan moest je improviseren, maar voor een jonge kerel met een sterke blaas was dat niet moeilijk. Later onderwijzer op Bartiméus, en daar in Zeist leerde hij mijn moeder kennen. Samen naar Ermelo, waar ik geboren werd. De ervaringen van de jonge aanstaande ouders heeft hij verwerkt in *De roman van een baby*, die als feuilleton in het maandblad *Moeder* verscheen, jaargang 1938, dus zes jaar na dato.

Het lijkt me niet te laat om zesenzestig jaar na dato een gedichtje voor te lezen dat mijn moeder heeft bewaard tot ze het mij gaf, een paar jaar geleden al weer. Mijn moeder is vorig jaar overleden; ik heb haar even lang als weduwe gekend als naast mijn vader. Het gedichtje is gesigineerd met twee hoofdletters A waarvan de toppen in elkaar haken, alsof het door Anne en Alie samen is gemaakt, maar alles is in de hand van mijn vader met potlood geschreven. Hij schreef altijd met potlood. Het is gedateerd 23.7.32, ik was dus drie en een halve maand oud en erboven staat, onderstreept, 'voor Henk'. Vier strofen van vier regels.

*Wij zullen je kleine zachte handen
in onze grote handen houden;
wij zullen ze leren strijden en strelen,
wij zullen ze vouwen....*

*Wij zullen je kleine zwakke voeten
ver van het kwade pogen te sturen;
wij zullen ze zalven als ze zich wonden
in donkere uren....*

*Wij zullen je kleine blauwe oogen
al 't schone en heerlijke rondom tonen;
als ze zich richten op 't licht van boven
zal God ze belonen.*

*Wij zullen pogen grootse idealen
en sterk geloven in je kleine hart te werken;
wij zullen het behoeden voor der zonde kwalen
- als God wil sterken....*

Een intiem gedichtje, ontroerend, een beetje aandoenlijk nu; maar tegelijk, toen, een programma voor een christelijke opvoeding. Die drang om hun kinderen te beschermen tegen boze invloeden van buiten hadden mijn ouders wel. Daar is niets tegen als men het jonge volkje ook voorbereidt op de strijd daarbuiten; maar in het gezin waar ik opgroeide was een zo sterke zucht naar harmonie, dat verschillen van mening, conflicten te weinig uitgepraat werden, en dat is niet goed: je moet kinderen leren een zaak eerlijk en openhartig uit te vechten.

Van Ermelo ging het terug naar Zeist. Overdag weer onderwijzer voor de blinde kinderen van Bartiméus, en in de avonden schreef hij de roman die hem in één klap beroemd zou maken. Dat bracht ook inkomen, zodat hij langdurig verlof nam om te kunnen schrijven en lezingen te geven. Hij kon zich ook een autootje verloorloven, een D-K-W, en dat betekende: Das Kleine Wunder!

En in 1936 begon hij te filmen, acht-millimeterfilmpjes in zo'n plat roggebrood van Kodak, spoeltjes waar 7,5 meter film op zat, die je in twee keer moest belichten en halverwege omleggen. Het eerste filmpje werd geheel volgens het boekje belicht; dat was in Meppelerveld, want we waren inmiddels naar Drente getrokken. Wim de Groot staat erop, en de fotograaf Willem van Malsen, die had het cameraatje zeker gebracht. Later werden de instructies wel eens vergeten, de camera werd wel eens wat te snel bewogen. Er werd ook wel eens een filmpje twee keer belicht en wij kinderen hadden veel plezier aan die dubbel verlichte filmpjes. Ik heb wel eens gedacht dat de herinneringen in je hoofd op een dergelijke manier door elkaar lopen. Schimmen die soms verdwijnen omdat ze door andere schimmen worden weggedrukt en dan toch weer opdoemen.

Veel van mijn herinneringen zijn enkel nog op die filmpjes gebaseerd. Zo heb ik mezelf nog vaak als klein jongetje in het Meppelerveld met Ravenhorst achter de ploeg zien lopen en naast hem op de boerenkar in een dikke boterham zien bijten. Tot 1961 werden het zo'n honderdtwintig spoeltjes van elk vijf minuten, die ik in de vijftiger jaren aan elkaar begon te plakken op spoelen van twintig minuten. Twee jaar geleden heb ik ze naar het Letterkundig Museum gestuurd, nadat ik ze voor ieder van ons kinderen (en ook voor het museum) op video had laten zetten.

Toen het tijd werd voor een derde kind, huurden mijn ouders een huis in Driebergen. Daar liggen mijn eerste herinneringsbeelden die niet op de filmpjes staan. Tussen vader en moeder in voor het eerst naar school, dat was dus september 1938. Leren lezen bij juffrouw Spoormaker; het wat doorschijnende, rode kunststof stokje waarmee je de woorden moest aanwijzen, want dan werd het boekje niet vies van de vingertjes. Twee vechtende jongens op het schoolplein. Omstreeks diezelfde tijd: mijn eerste fiets, en daarop leren rijden in de tuin. Mijn vader, in een grijze stofjas, die eieren bakt op het gasstel in de bijkeuken.

Dan 10 mei 1940. Ik ben met mijn tweede zusje bij tante Annie en oom Arend in Scheveningen. Het eerste zusje is in Hilligersberg bij Rotterdam en schuilt met tante Jo onder de trap als de bommen

vallen. Ik sta in de Vlielandsestraat en zie in de verte parachutisten tegen de lucht. Prins Bernhard heb ik daar ook voor het eerst gezien, heel in de verte, in uniform: kan dat, wat kwam-die daar doen? Ondertussen waren mijn ouders al in het nieuwe huis, twee kilometer ten zuiden van het dorp Hooghalen in Drente. Maar ach, dat weet u eigenlijk ook al, in ieder geval kunt u het gefilterd nalezen in *Reis door de nacht*.

Vader en moeder kwamen ons halen. Van de autotocht herinner ik mij alleen nog dat we onderweg een dood paard zagen liggen.

In Driebergen had ik bij meester Van der Waals in de tweede klas gezeten. Nu ging ik naar de christelijke school die midden tussen Hooghalen en Hijken in het veld stond, want in die twee dorpen waren alleen openbare scholen. Hier was de overgang niet in september, maar in het voorjaar, maar na een paar uurtjes in de tweede klas kwam ik meteen bij meester Post in de derde klas. Meester Post had in het middelste lokaal de drie middelste klassen. Meester Hartog had de zesde en de zevende klas. Meester Post verving meester Visser tijdens diens krijgsgevangenschap, want die was officier. Later, toen meester Visser al terug was, was meester Post onderwijzer in Beilen. Mijn vader zat daar samen met hem in de kerkeraad. De plechtstatigheid werd hun allebei wel eens te veel. Eens kwam mijn vader proestend de kerk in, omdat Post, die achter hem liep, hem vlak voor de drempel een flinke duw in de rug gaf. Blijf dan maar eens in de plooi.

Dominee Hekman was altijd in de plooi. En zo mooi als hij de avondmaalformules voordroeg heb ik ze nooit meer gehoord. "Het brood, dat wij breken..." Hij sprak ook elke komma uit.

Maar in Beilen kerkten wij pas later, geloof ik. In Hijken was ook een gereformeerd kerkje. Ik herinner me dat we met ons drieën op de fiets erheen reden, mijn voorwiel tussen de achterwielen van mijn ouders; en ook dat ik helemaal geen zin had in die fietstocht of in die kerkdienst. Eén van de ouderlingen in Hijken maakte ons soms bijna aan het lachen als hij met een krakende stem zijn best deed om de tien geboden heel indrukwekkend voor te lezen. Dat kwam vooral omdat, vreemd genoeg, de inleidende zin - "Toen sprak God al deze woorden, zeggende" - altijd werd weggelaten, zodat je bij wijze van spreken meteen de volle laag kreeg: "Ik ben de Héére uw Gód, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb" (Jij toch zeker niet, dacht ik dan).

In Hijken stond dominee Loopstra en met hem raakte mijn vader bevriend. Een jongere broer van mevrouw Loops ra was een van de jongens van de verze, die soms bij ons kwamen slapen. In huis of in de caravan van Tjeerd Bottema, die in het bos achter het huis stond, helemaal verscholen achter muren van takkebossen. Dat was vlak bij de plek waar mijn vader een fruitkelder liet bouwen, want we hadden daar vierhonderd vruchtbomen en hij was officieel fruitkweker in die tijd, waardoor hij, vanwege zijn belang voor de voedselvoorziening, een vergunning en benzinebonnen kon krijgen voor zijn DKW-tje, waarmee hij dan weer Jan Smallenbroek naar een illegale bijeenkomst kon brengen en meer dergelijke missies uitvoeren. Toen ik elf was liet hij me voor het eerst, op een recht stuk weg, een eindje achter het stuur. Aan de jongens van het verzet moest ik mijn zakhorloge offeren - zij hadden het meer nodig dan ik. In ruil daarvoor kreeg ik na de oorlog al gauw mijn eerste polshorloge, want een vriend van mijn vader bij de Asser brandweer, ook een De Vries, kreeg daar toewijzingen voor.

In de middelste boomgaard stond de bijenstal met tien of twaalf volken. Ik bleef op een eerbiedige afstand, omdat ik heel spectaculair opzwol van zo'n klein prikje, maar mijn vader kon er goed tegen. Wij hadden altijd eigen honing op tafel. Oom Arend uit Scheveningen, die met tante Annie bij ons woonde, geëvacueerd, fermenteerde en sneed de zelf verbouwde tabak. Een varkentje hadden we ook, en in de herfst kwam de slachter. Op zolder hingen de zijden spek en de metworsten.

Na de zesde klas bij meester Hartog ging ik naar de opleidingsklas in Assen, bij meneer Goudzwaard, twaalf kilometere op de fiets. Terug van school reed ik een keer met losse handen, nogal opvallend, want ik sloeg ze tegen mijn romp om ze op te warmen, het was koud. Politie, afstappen, bekeuring. Misschien had mijn vader geen zin om de boete te betalen; in ieder geval moest ik voorkomen en mijn vader ging mee. De rechter veroordeelde de jonge wetsovertreder "tot een berisping die hij bij dezen ontvangen heeft." Dit verhaal doet mij denken aan wat mijn vader wel eens tegen me zei, misschien toen ook wel, als je examen moest doen of zo. "Je moet maar denken, die man draagt onder zijn mooie pak ook maar een gewoon hempje van Jansen en Tilanus. Want een gewichtige gebeurtenis is het natuurlijk wel voor een taalfjarige om voor de rechter te verschijnen.

Was het nog in de oorlog of pas erna, dat Ds. Boelens naar Beilen kwam? Blijkens de filmpjes was hij in 1951 al een poosje in Breda. Toen hij hem voor het eerst ontmoette, zei mijn vader: "Heer, daar zit Boelens!" "Hé, ken je dat?" zei Boelens, "ja man, dat ben ik, dat heeft Marja op mij geschreven, want we zaten in dezelfde klas en we hadden het altijd met elkaar aan de stok over het geloof, dat kun je je voorstellen, hij katholiek en ik gereformeerd." Mijn vader was erg op dat gedichtje gesteld, en terecht, vind ik. Ik weet niet of hij het toen helemaal heeft voorgedragen; dat zal voor Boelens niet nodig zijn geweest, want als je het één keer gehoord hebt, kun je het zo nazeggen.

*Heer, daar zit Boelens;
hij denkt dat hij U in een kastje heeft.
En hier zit ik,
en ik denk dat ik U in een kastje heb.
Nu sla ik Boelens dood
of Boelens slaat mij dood,
dat hangt ervan af,
- misschien van U;*

*maar als ik Boelens doodsla
en in zijn kastje kijk,
dan is het leeg.
En als Boelens mij doodslaat
en in mijn kastje kijkt,
dan is het ook leeg.
En Gij lacht, en zegt: Kiekeboe!
Héér!*

Was het niet met Boelens dat mijn vader en ik eens naar een Youth-for-Christ-bijeenkomst in Assen gingen? Misschien wilden ze als predikant en als ouderling weten hoe het daar toging. Ik geloof dat Boelens moeite had met dat massale, dat bespelen van gevoelens.

In 1946 trakteerde mijn vader mij op mijn eerste vliegervaring. Je kon toen van Eelde naar Schiphol vliegen en op dezelfde dag terug. Tussendoor een bezoektje aan zijn zuster Dien in de Kerkstraat, en mijn vader kocht ook nog ergens een hoed, tweedehands, keurig gestoomd en opgeknapt. Het vliegtuigje was een De Havilland, waar maar zes passagiers in konden. Iedereen zat bij een raampje. Ik geloof dat ik er een lang verhaal over in mijn dagboek heb opgeschreven. Mijn vader spoorde mij altijd aan om dagboeken bij te houden, maar ik hield dat nooit lang vol.

In Assen is mijn vader eens opgetreden, verkleed als oude imker, bij een jubileum van de imkersvereniging. Met zwartgemaakte tanden, of met zijn kunstgebit eruit, zong hij een lied met de regels:

*Hier stao ik nou veur joe, old en stram,
gien tand'n meer in de mond...*

Ik had in Assen voor de HBS gekozen omdat het Gymnasium mij te deftig voorkwam, maar na twee jaar ging ik toch maar in Hoogeveen naar de eerste Gymnasiumklas, de HBS werd daar een Lyceum. In de vierde klas raakte ik wat overspannen, ik moest er maar eens helemaal uit en kwam bij een goede vriend van mijn vader in Den Haag terecht; in dat gezin heb ik een maand of wat geloged. Daar bij de Liefferings kwam mijn vader mij eens halen en nam mij mee naar Arnhem om naar een huis te kijken. Mijn moeder wilde terug naar Zeist, maar mijn vader had altijd een hekel gehad aan dat dorp. Arnhem ging niet door; het werd toch weer Zeist, van september 1949 af, de rest van zijn leven. In Zeist maakte ik dus het gymnasium af, en toen mijn vader met de rest van het gezin naar Suriname ging met de regeringsopdracht om leesboekjes voor scholen te schrijven, zat ik in de examenklas en logeerde zolang bij de ouders van mijn klasgenoot Ko van de Ree. In de zomer van 1952 was ik twee maanden in Suriname.

Na een jaar psychologie aan de VU en drie maanden op een avondkweekschool koos ik voor een studie Spaans in Utrecht. Ik was werkstudent en mijn vader was mijn werkgever. Hij had zoveel

drukproeven voor herdrukken van schoolboekjes, zoveel routinewerk, dat hij aan nieuw werk te weinig toekwam. Uitgever Paul Dijkstra (S.J.P., dezelfde voornamen als Paul Kruger) haalde hem over om een verkeersmethode te schrijven, een leerboekje en een werkboekje voor elk leerjaar. Dat deed hij met verkeerskundige adviezen van A.M. Koppejan, dezelfde die later in het nieuws was met zijn methode om reischoppers te kalmeren. bij de verkeersmethode moest elk jaar een schrift met nieuwe oefeningen voor het verkeersexamen worden geschreven. Dat en het werk voor herdrukken, het verwerken van nieuwe verkeersregels, kon ik doen.

De rage van Bijbelbewerkingen in alledaagse omgangstaal liet ons ook niet onberoerd. Mijn vader vertaalde Matthéus, ik vertaalde Marcus, enzovoort; wat uit onze handen kwam stuurden we naar professor Van Stempvoort, die het dan met ons kwam bespreken. Merkwaardig genoeg had mijn vader, toen hij overleed, juist 1 Corinthen 13 vertaald, het hoofdstuk dat in *Bartje zoekt het geluk* een rol speelt, en ook voor hemzelf belangrijk was, al weet ik niet of dat ook bij hem met een of andere crisis in zijn groei naar volwassenheid te maken had gehad. Toen moest ik de rest van de brieven dus zelf vertalen. *Het Nieuwe Testament in de taal van onze tijd* verscheen in twee deeltjes, in 1965 en 1968. Voor de brieven en het boek Openbaringen had Van Stempvoort zijn adviseurstaak doorgegeven aan Dr. H.R. Smid in Veenwouden.

Ondanks wrijvingen die mijns inziens elke normale jonge man met zijn vader heeft had ik een goede verhouding met hem. Ik hield veel van hem en bewonderde hem. Ik heb veel van hem geleerd. In de schok van het verlies, de woede daarover dat een man van pas zestig al verdwijnen moet, in die eerste weken moet het geweest zijn dat ik een gedicht schreef. Het was ook zo merkwaardig, 1 Corinthen 13 mocht hij dus nog afmaken, dat hoofdstuk dat een soort liefdeslied is, en dat was het dan. Uit, zomaar ineens. 'Het laatste woord', heb ik er toen bovengeschreven, en daarmee zal ik nu dus maar besluiten.

*Dit laatste woord heb je nog opgeschreven:
de liefde is de beste van de drie.
Zo werd die kern ook 't einde van je leven.*

*Boek zeven. Hoofdstuk dertien. Nieuw verbond.
Er is een heilig ongeluk gebeurd,
of God weet waarom God het nodig vond.*

*Hij is geen mens, dat hij jaloeers zou wezen.
Maar waarom dan geen twintig jaar geduld?
Had Hij genoeg Anne de Vries gelezen?*

*Nee, 't kan niet anders, 't was een ongeluk,
want Hij hield juist ontzettend van je werk:
dat was iets waar Hij nooit genoeg van kreeg.*

*Hij keek over je schouder wat je schreef,
en lachte als hij zag hoe goed het was.
Dan streek zijn adem zacht over 't papier.*

*Hij deed zijn best om je niet aan te raken.
Maar toen jouw hand dat liefdeslied herschreef,
toen heeft zijn hand je schouder vastgegrepen,*

*en, niet meer denkend aan zijn eigen kracht,
heeft Hij dwars door je arme hart geschreeuwd:
"Zo is 't, dat heb je goed gezegd. Kom hier!"*